

Vytenis Rimkas

## **Kelionės į turgų**

Tolimos vaikystės atsiminimuose šmėkščioja fragmentai apie turgų. Gyvenau Pikeliškės vienkiemyje Bazilionų valsčiuje, apie 25 km nuo Šiaulių. Mes – vaikai nekantriai laukdavome grįžtančių iš turgaus, ypač mamos, nes parveždavo ar tai saldainių, sausainių, kartais – vaikiškų knygelių, spalvotų pieštukų ar dar ko nors. Bene 1938-1940 metais kartais ir mus vaikus pasiimdavo kelionei į Šiaulius. O tokia kelionė – tai ištisa epopėja: jau iš vakaro ruošiamas vežimas arba rogės, sukraunamos pardavimui skirtos prekės (grūdai, bulvės ir kt.), anksti rytą, žiemą pasišviečiant liktarna pakinkomi arkliai, susėda du, trys, keturi keliauninkai ir vieškeliais padubysiais traukiam iki plento Miršiškėje, pasiekiam Bubius, Aukštelkę, o nuo čia jau matyti bažnyčios bokštas ir daugybė fabrikų kaminų. Artėjant prie Šiaulių vežimų ant plento daugėja, susidaro ištisinė linija, net dvi. Pasirodžius retam automobiliui, vežimai sklisdavo į šalikeles. Kelionė trukdavo apie keturias valandas, grįžtant, vežimui palengvėjus, važiuodavome sparčiau.

Karo metais pradėjus mokytis gimnazijoje, gyvenau pas šeimininkę Julytę prie pat turgaus, dabartinės Aušros alėjos ir Basanavičiaus gatvių kampe (tas namelis neišliko). Dėl visokių okupacinių draudimų ir suvaržymų turgus prigeso, bet suklestėjo „bobturgis“ patvorėse, pavartėse. Plito miestietiškas reklaminis folkloras („Kam „Kir“, kam „Regata“, kol policija nemato“ – tai to meto populiarių cigarečių nelegali prekyba), įvairios turgaus dainuškos. Pasirodė griežikai, su armonika ar smuiku linksminę žmones, tuo pačiu pasirinkdavę smulkių monetų. Esu matęs dviejų čigonų muštynes, sutraukusias būrį smalsuolių, o tuo tarpu jų draugužiai švarino žioplų kišenes.

Artėjant karo pabaigai ir jam pasibaigus atsirado naujo tipo turgeliai. Nuo Tauragės iki Šiaulių paplentės sodybose sustodavo iš Prūsijos kariniai rusų sunkvežimiai su prisiplėštais daiktais – rūbais, baldais, visokiausiais reikmenimis. Kariškiai juos parduodavo už naminę-samagoną. Tokiu būdu Šiauliuose atsirado muzikos instrumentų, net pianinų. Pagausėjo tų prekių ir turguje – aš pigiai nusipirkau gerą vokišką geografinį atlasą, užsilikusį iki šių dienų. Geležinkelio linija nuo Šilėnų link Pagrižuvio buvo užtvindyta platformomis su kuliamosiomis mašinomis. Siaurabėgių platformų kroviniai ilgam įstrigo laukdami plačiabėgių vagonų kelionei į Rusijos gilumą. O tuo bandė pasinaudoti Lietuvos ūkininkai, vis dar tikėjęsi sėkmingo pokarinio ūkininkavimo. Taigi mūsų kaimynas organizavo arklius ir naktį per Rekyvos pelkes patraukė link tų platformų. Papirko sargus, bet nesisekė nuo platformų nutraukti pasirinktos kuliamosios, dvi mašinos nugriuvo ir sudužo ir tik trečiąją su dideliais vargais pelkių keliukais parsivežė namo. Tačiau ši mašina jokios

naudos nedavė, nes netrukus kuliųjų savininkai buvo priskaityti prie buožių su sekusiomis „nubuožinimo“ priemonėmis.

Paprekiauti teko ir man, atvežus tėvams į turgų bulvių ar dar ko. Jiems nuėjus su reikalais, man buvo nustatyta pardavimo kaina pagal tą dieną vyravusią. Kad prekyba greičiau eitųsi, aš kainą savavališkai nuleisdavau ir tėvams pasirodžius vežimas būdavo jau tuščias. Labai lyg ir nebardavo, nes grįžti į namus su neparduota preke – dar didesnė nesėkmė.

1948 m. pavasarį po eilinio masinio trėmimo turguje buvo priversta pardavimui ištremtųjų daiktų: senų aplūžusių baldų, darbo įrankių, kubilų, tiesiog iš tvartų surinktų mėšlinų lovių. Žmonės kraipė galvas, stebėjosi, kad iš tokio menko turto, už kurio vis tik slypėjo pasmerktų žmonių gyvenimas, valdžia lyg tai bando praturtėti, lyg tai užkirsti kelią plėšikavimui. Pastebėjau žmogų, atidžiai apžiūrinėjančią tuos daiktus ir besiruošiantį kažką pirkti, o praeivis metė repliką: „pirk, pirk, jei nebenori gyventi.“ Keršto tais metais būta per akis. Visos tos „prekės“ netikėtai ir staiga dingo...

O jau 1949 m. nežiūrint visų pastangų atiduoti „pyliavas“ ir vis didėjančius papildomus mokesčius mūsų šeima buvo išvežta. Tremtyje Sibire buvau pasiūstas į traktorininkų kursus Nižnij-Udinske (Irkutsko srityje). Tai tipiškas plačiai išsiskleidęs vienaaukštis medinis Sibiro miestas. Turguje pirkdavau bulvių, pieno. Jį atveždavo maišuose gabalais, sušaldytais induose ir iš jų išimtais. Tai gana praktiška spaudžiant šalčiams, o ir aiškiai matomas grietinės sluoksnis.

Turgus ten buvo ne tik prekybos, bet ir pasivaikščiavimo, susitikimų vieta. Ypač daug buvo karo invalidų, veteranai buvo apsikabinę medaliais. Tuos įspūdžius pabandžiau sueiliuoti, pora posmelių išliko atmintyje:

Štai aristokratai  
Šios naujos gadynės,  
Atraityti batai,  
Paakiai patinę.  
Ir medaliai barška,  
Invalidų kriukiai,  
Ten už sausą varškę,  
Bobai rublį bruka...

Netikėtai šie posmeliai, paimti arešto metu ir išversti į rusų kalbą tapo svarbiu kaltinimu. Tardytojas Galijaskarovas įžiūrėjo, kad „aristokratais“ paniekinamai, įžeidžiamai pavadinau saugumo darbuotojus (atraityti kerziniai batai tuo metu buvo šaunumo ženklas), o medalius ir kriukius sugretinti – baises nusikaltimas. Tokie pasakymai svariai prisidėjo prie man ir mūsų grupei paskelbto mirties nuosprendžio.

Po lagerių grįžęs tremtinį į Alzamajų pastebėjau įdomų dalyką: turguje vyravo lietuviai pardavėjai. Atsigavę lietuviai priaugino gyvulių, daržovių, tie produktai atpigo, visur girdėjosi

lietuvių kalba, kažkokie hibridiniai rusiški-lietuviški žodžiai. Ir taip buvo daugelyje Sibiro miestų ir miestelių. Deja, tremtiniams pradėjus masiškai grįžti Lietuvon, padėtis Sibiro turguose grįžo į buvusią padėtį, bent anais 1960-1980 metais.

Reikia pripažinti, kad ryšiai su turgumi mane ir visus mus lydi visą gyvenimą, keičiasi tik tų ryšių formos. Štai ilgus pokario dešimtmečius šiauriečiai vyko į Rygos turgų apsipirkti, atvežti tekstilės gaminių, susiklostė „spekulantų“ sluoksnis. Apie 1970 m. prekyvių srautai apsvirtė: Šiaulius užplūdo rygiečiai, nes čia galima buvo lengviau įsigyti mėsos, dešrų... Net ir šiandieną turgai ir turgeliai sėkmingai konkuruoja su gretimai įsikūrusiais didžiais prekybos centrais. Drįstu teigti, kad turgaus visuma yra ekonomikos liaudiškoji forma su savais socialinių santykių, gyvenimos, kultūros (liaudies meno, kičo) ir daugybe kitų matmenų.

Mano gyvenime taip susiklostė, kad studijuojant meno istoriją, o vėliau ir jį tyrinėjant daugiausiai dėmesio skyrčiau liaudies menui. Gyvenimiškoji turgaus patirtis neretai fokusavosi į praktines ir teorines liaudies meno problemas, iškilo ir „turgaus meno“ kolizija.

Sąvoka „turgaus menas“ yra labai plati, vartojama keliomis reikšmėmis. Mes šią sąvoką paliesime ryšiuose su liaudies menu, šiuo metu dažnai vartojamu sinoniminiu „taudailės“ terminu.

Praktinėje ir teorinėje liaudies meno raidoje „turgaus meno“ problema iškilo apie 1960-70-tuosius metus. Kaip tik tais metais kūrėsi Liaudies meno draugija, beje, taip ir likusi vienintelė panašaus tipo kūrybinė organizacija visoje to meto Tarybų Sąjungoje. Liaudies meistrai įgijo menininko statusą. Iškilo viešojo liaudies meno gyvenimo klausimas, kaip jame gali dalyvauti liaudies meistrai, atrankos, klasifikavimo, estetiškos ir materialinės vertės, parodų ruošimo ir kitos problemos. Štai keletas tokių klasifikavimo schemų: tradicinis (senasis) ir naujasis (saviveiklinis) liaudies menas, šakos ir žanrai, kai kurių iš jų nykimas (liaudies architektūra) ir atsiradimas (paveikslinė tapyba), reglamentuotas, parodinis, praėjęs meno tarybų patvirtinimą menas ir atmestas, nepriimtinas, „turgaus menas“ kaip menkavertis ar net „antimenas“.

Buvo, o ir dabar dar negrinėjamas, konstatuojamas liaudies meno kelias nuo/iš kaimo („Valstiečių menas“, „krestjanskoje iskustvo“, „Bauernkunst“) link visuotinio („liaudies menas“, „narodnoje iskustvo“, „Folkskunst“) iki specifinio „miesto folkloro“, nuo liaudies meno kaip kolektyvinės kūrybos produkto link individualizacijos, vienetinio autorinio meno, nuo pritaikomojo-dekoratyvinio link vaizduojamojo meno. Neretai ir dabar iškyla diskusijos ir net priešpriešos tarp tradicijos („etnografizmo“) ir naujovių („modernizmo“) paieškų, ypač parodinėje veikloje. Čia dar įsiterpia suvenyrizacijos, reprezentacijos procesai.

Visoje šioje erdvėje „turgaus menas“ dažniausiai tampa neigiamu reiškiniu, pats terminas vartojamas niekinamąja prasme. Į šią atmetimo grupę buvo nustumiami kūriniai ir ištisi žanrai ideologine dingstimi, ypač susiję su religija. Tokiu būdu iš liaudies meno erdvės buvo eliminuotos Vilniaus verbos, velykiniai margučiai ir apskritai kiaušinių puošyba, net priešišku,

antitarybiškumu buvo paženklinta religinė skulptūra (dievukai), kryždirbystė, už kurią buvo taikoma net baudžiamoji atsakomybė.

Kiekvienas iš tų šakų ir žanrų nuėjo ilgą ir savitą sugrįžimo į liaudies meno erdvę kelią, pamažu kito ir „turgaus meno“ sąvoka. Ilgą laiką už meno ribų buvo eliminuotos verbos skaitant jas religinio ritualo atributu, be to, puoselėjant nuomonę, kad džiovinti augalai, gėlės apskritai prieštarauja puošybinei gyvų gėlių funkcijai. Tačiau tuo pat metu verbas pasitelkė profesionalūs tapytojai, sukūrę spalvingų natiurmortų (Antanas Gudaitis, Augustinas Savickas ir kiti). Būtent profesionalūs dailininkai išžiūrėjo verbų grožį, savotiškai padėjo joms sugrįžti į tautodailės erdves, parodas, literatūrą. Drauge verbos išsaugojo ir savo proginį šventinį charakterį, prekinį „turginį“ egzistavimą.

Būta ir paradoksalių situacijų. Kovoiant su religinės tematikos skulptūromis, rūpintojėliais, pietomis, šventais Jonais ir Jurgiais, net pagalvoti nebuvo galima apie jų pasirodymą parodose (senieji „dievukai“, nors ir su praradimais, didelėmis kultūros darbuotojų pastangomis išlaikė savo „muziejinį“ statusą). O štai velnius kurti buvo galima, net skatinama, nes jie esą tikri kovotojai prieš Dievą, prieš religinį opiumą. Buvo net konstatuojama, kad visas liaudies menas „suvelnėjo“. Irena Kostkevičiūtė bene pirmoji spaudoje pradėjo šaipytis, kad velnias taip pat yra religinis siužetas, kad jų vaizdais aktyvinama religinė propaganda. Ši „velniava“ kaip priešprieša tapo viena iš paskatų naujosios lietuvių liaudies monumentalistikos atgimimui ir suklestėjimui (Ablingos ir kiti ansambliai).

Pokario metais, apie 1950-70-tuosius metus Lietuvos turguose paplito tapyti kilimėliai. Dažniausiai buvo tapoma ant klijuotės aliejiniiais dažais, vyravo gulbių, karalaičių siužetai. Šis žanras atkeliavo, atrodo, iš Rusijos, prieš jį kaip bevertį kičą buvo smarkiai kovoje spaudoje, imamasi ir administracinių priemonių, draudimų, baudų. Į šią kovą buvo įsivėlusios ir kūrybinės organizacijos, reiškinyms palaipsniui išnyko, bet jis nepraėjo veltui – jis prisidėjo prie primityviosios liaudies tapybos raidos. Įžymioji tautodailininkė Jadvyga Nalivaikienė savo kūrybinį kelią pradėjo tapydama tuos turgaus kilimėlius.

XX a. antroje pusėje Šiaulių turguje „šablonais“ siuvinėjimams prekiaudavo Asta Freimanaitė Žižienė. Keletą kartų su ja kalbėjausi turguje, susipažinome artimiau, 1973 m. rugsėjo 2 dieną apsilankiau jos namuose Kairiuose, ji maloniai priėmė, papasakojo apie savo gyvenimą, parodė darbus, pademonstravo, kaip juos daro. Apie šią „turgaus meno“ sritį pakalbėti tenka plačiau, nes joje itin gerai atsispindi liečiamoji problematika.

A. Žižienė gimė 1902 m. Daniliškių kaime, Surviliškio valsčiuje, Kėdainių apskrityje dvarų nuomininko šeimoje. Tėvai laukę sūnaus, todėl jai, dukrai, beveik ir tekę juo būti, ypač jodyti arklius. Yra laimėjusi prizų per jojimo varžybas. Augdama įvairiatautėje aplinkoje, išmoko nemaža kalbų: vokiečių, latvių, rusų, lenkų, lietuvių. Mokėjusi taip pat anglų ir prancūzų kalbas, bet dabar

užmiršusi. Lankė pradinės Montviliškio ir Kėdainių mokyklas, tačiau didesnio sisteminio mokslo neįgijo. Būdama paaugle nuvyko į Rytprūsius pas savo vyresniąją ištekėjusią seserį. Ten mėnesį laiko mokėsi rankdarbių mokykloje Karaliaučiuje. Buvo mokoma įvairaus siuvinėjimo, taip pat deginimo medyje. Vėliau keletą metų Kaune ji turėjo rankdarbių dirbtuvėlę, kurioje būdavo iki septynių mergaičių – mokinių ir siuvinėtojų. Daug užsakymų tekdavo atlikti teatrui. Prieš Antrąjį pasaulinį karą ji su vyru nusipirko ūkį Kairiuose ir atsikėlė čia gyventi. Karo metu vyras ją paliko ir ji pradėjo verstis „uzorininkės“ amatu. 1972 m. paskendo sūnus ir ji savo namuose gyveno vieniša, mirė 1997 m. sausio 19 d.

Svarbiausia A. Žižienės veiklos sritis – „šablonų“ gamyba ir pardavinėjimas, pagalbinių sritis – siuvinų gamyba ir pardavimas. Tuo tikslu ji kas metai išsipirkdavo patentą už 100 rublių, o nuo 1972 m., mirus sūnui ir tapus pensininke kaip netekusiai išlaikytojo patentą išpirkti nebereikėjo. Tuo metu vieno didelio „uzoro“ kaina turguje buvo 50 kapeikų, kitų – mažesnių – 30, 20, 10 kapeikų. Kai kada atiduodanti ir už 5 kapeikas. Jei labai gerai sekasi, tai surenkanti per turgų iki 7-8 rublių. Priminsime, kad tai 1973 metų duomenys.

Apsilankius pas A. Žižienę namuose, teko stebėti jos darbą, ypač to darbo nuoseklumą. Ant paprasto popieriaus lakšto piešiamas piešinys. Ant to piešinio uždedamas sviestinio ar panašaus neperšlampamo popieriaus lakštas, kuris kruopščiai pagal piešinį išbadomas skylutėmis. Badoma į kotelį įtvirtinta adata ir specialiai tam tikslui padarytu ratuku su aštriais dygeliais (ratukas lyg ir peiliukas stiklui pjauti, sakiusi, kad pagal jos sumanymą ir nurodymą padaręs meistras). Užbaigtas šablonas dedamas ant švaraus popieriaus lapo. Į dažus, pagamintus žibale (benzine, gazolyje) ištirpdinant batų tepalą, pamirkomas skudurėlis, jis nuspaudžiamas ir jau apysausiu šluostomas šablonas. Per skylutes dažai patenka ant popieriaus, skylučių vietose atsispaudžia piešinys ir „uzoras“ gatavas. Svarbu nustatyti dažų koncentraciją ir jo kiekį dažant, kad nesiliėtų. Tokie dažai greitai išdžiūna. Tokiu pat būdu piešinį galima perkelti ir tiesiog ant drobės, pirkėjui belieka tik išsiuvinėti, o išsiuvinėjus tie dažai lengvai išsiplauna. Vienu šablonu galima atspausti 20 ir daugiau „uzorų“. Šios technikos ji buvo išmokusi Karaliaučiuje, tik ten buvę kokie tai specialūs dažai.

A. Žižienė pademonstravo virš šimto pavyzdžių (o jų esą ir dar daugiau). Juos galima suskirstyti į kelias grupes: natūralistinės gėlės, stilizuotos gėlės su vyraujančiu tulpės motyvu, geometrizuoti ornamentai, siužetinės figūrinės kompozicijos, piešiniai su tekstais. Pati meistrė „uzorus“ skirstė pagal jų funkcinę paskirtį: virtuvės komplektai, miegamojo prie lovos, ant lovos, pagalvės ir pagalvėlės, staltiesės ir staltiesėlės, „nosinėliai“, laikraštinės, „kampučiai“, kiti smulkesnės paskirties darbeliai.

Apie 40-ties pavyzdžių komplektas, sukomponuotas pačios A. Žižienės (jos žodžiais tariant) iš dalies panaudojant lietuvių liaudies ornamentiką, esąs suantspauduotas ir patvirtintas Kauno dailės kombinato Meno taryboje 1966 m. Piešinių rinkinyje buvo ir rusiškos kilmės gėlių piešinių

albumas. Tai pavyzdžiai „pilnam“ siuvinėjimui („gladj“), kurie, vienok, kopijuojant ir paprastinant, tampa pavyzdžiais siuvinėjimui „virvute“, Figūriniams piešiniam panaudojami įvairūs šaltiniai: vaikų knygelių iliustracijos, gal būt, ir specialiai dailininkų kur tai gaminti pavyzdžiai, perkopijuoti iš kitų „uzorų“. Čia rasime ir nykštukus, ir raudonkepuraites, kačiukus, voveraites ir t.t. Piešiniai per daugkartinį perkopijavimą neretai įgyja keistų detalių (ypač tai pastebima išsiuvinėjimuose pas žmones).

A. Žižienė sakė, - o tai galima ir pastebėti – kad ji „piešianti“ vis naujus ir naujus pavyzdžius, nes dalis senesniųjų pirkėjams atsibosta. Jos piešimas buvo daugiau perkomponavimas senų motyvų ir elementų. Štai voveraitės motyvas randamas daugelyje siužetinių „virtuvinių uzorų“, situacijos ir dalis atributikos būna ir nauji. „Sumaniau pagaminti kilimėlį „Sūris“. Specialiai pirkau olandišką sūrį, kad galėčiau jį nupiešti“, – pasakojo Žižienė. Iš tikrųjų, didelio formato „uzore“ tupi stereotipinės voveraitės, išdėstytos apie prapjautą olandišką sūrį. Kitur tos pačios voveraitės graužia riešutus ar daro dar ką nors.

Reikia pripažinti, kad A. Žižienės darbe būta tam tikro kūrybinio prado. Dažniausiai kūryba apsiribodavo jau turimų standartinių elementų perstatinėjimu, sugalvojant ir patobulinant kokias tai jungiamąsias grandis. Augalinių ir geometrinių pavyzdžių sugalvoja ir pati, beje, jie nedaug tesiskiria nuo bendrojo braižo.

Paaikškėjo, kad keletas pavyzdžių buvo dar iš Karaliaučiaus, nors juos tekę atsivežti slapta ant labai plono popieriaus lagamino dugne, nes pavyzdžius išvežti iš tos mokyklos draudė. Pateikiant pavyzdžius meno tarybai (tuo laiku būta tokios „turgaus meno“ kontrolės institucijos), reikalaujama „tautinių“ ornamentų, tačiau žmonės, esą, nelabai juos mėgsta. Taip pat neleidžia daryti užrašų, bet pirkėjai jų tiesiog reikalauja. Taip meno tarybos ir turgaus administracijos nurodymai kertasi su žmonių pageidavimais. Jai esą tenka laviruoti tarp to ir tarp to. Užrašai taip ir liko vienu iš svarbių „uzorų“ elementų. Virtuvei skirtų užrašų yra tokių: „Nebijok vandens šalto – nes turėsi veidą balta“, „Švarus vanduo“, „Gero apetito“, „Skanaus apetito“ ( šitą užrašą A. Žižienė kritikavo, sakė, kad negali būti skanaus apetito, bet žmonės taip daugiau šneka), „Prauskis tankiau – vandens nevenki“, „Darbštumas garbė“. Miegamajame ir prie lovos skirtiems siuviniam yra užrašai: „Labas rytas“, „Tu miegok – balandėlis tau burkuos“, „Tu miegok – o tau balandėliai burkuos“, „Gyvenimas – tai Kova, Meilė – tik Kančia, Mirtis – Sielos Ramybė“, „Myliu Dievą, Gimtą Šalį, Motinėlę ir Tėvelį“. Dauguma žodžių tekstuose pradedama didžiąja raide.

Santykiai su pirkėjais kinta metams bėgant. Pokario metais Šiaulių turguje būdavę iki aštuonių „uzornikių“, kai kurios iš jų atvažiuodavo iš Rygos. Dabar (1973 m.) ji beesanti viena, aprūpina „uzorais“ Klaipėdą, Panevėžį, Palangą, apskritai Šiaurės Lietuvą. Kaune yra jos „mokinių“. Vilniaus „uzornikių“ ji nežinanti. Tarpusavyje kartais pasikeičiančios naujais pavyzdžiais. Apie 1968-1970-tuosius metus žmonės visai nebepirkę „uzorų“, ji jau galvojusi, kad

teksią „mirti iš bado“. Tačiau pastaruoju metu vis daugiau pradeda pirkti, perka kaimiečiai, bet daugiau miestiečiai. Daugiausia dabar perka takelius, pagalvėles, kilimėlius prie sienos, lovos, sofos. Beveik visai neperka staltiesių. Labai skirtingai perkama metų laikais: mažiausia – rudenį, daugiausia – artėjant pavasariui, ilgėjant dienoms.

Apie A. Žižienės darbus teko kalbėtis su iš gretimo Bertužių kaimo kilusia kraštotyrininke, buvusia Kurtuvėnų mokyklos direktore ir tuo metu garsėjusio folkloro ansamblio vadove Janina Čepulyte (dabar – Lukoševičiene). Ji A. Žižienę pažino nuo vaikystės. 1950-1955 m. apylinkės moterys ir merginos buvo tiesiog „užsikrėtusios“ jos siuvinėjimo pavyzdžiais. Tačiau aplinkiniai žmonės ir kaimynai skaitė A. Žižienės užsiėmimą „nerimtu“. Pačiai J.Čepulytei taip pat neatėję galvon, kad jos „menas“ galys turėti kokią tai vertę, netgi priešingai.

1983 m. spalio 28 d. Vilniuje, Istorijos institute, pasinaudodamas iš A. Žižienės ir kitų šaltinių surinkta medžiaga skaičiau pranešimą „Pavyzdžiai siuvinėjimui“. Taip pirmą kartą buvo viešai iškeltas klausimas apie iki tol nepripažintą liaudies kūrybos sritį. Išsivystė diskusijos. Dr. Eugenija Šimkūnaitė pastebėjo, kad šie pavyzdžiai siuvinėjimui, taip vadinamais „desinėliais“, plito ir per švediškus dienraščius, kuriuos kaip vyniojamąjį popierių silkėms naudojo nedidelės žydų parduotuvėlės. Tų didelio formato laikraščių paskutiniuose puslapiuose buvo spausdinamos spalvotos pasakų iliustracijos su nykštukų, karalaičių, įvairių gyvulėlių piešiniais. Štai iš kur tie skandinaviški-germaniški nykštukai lietuviškuose siuvinuose.

2003 m. vyko etnografinė ekspedicija Kairių seniūnijoje. Ta proga aplankiau A. Žižienės vienkiemį, kuris jau buvo atsidūręs prie pat besipliečiančio miestelio. Namas ir sodas – apleisti, „uzorininkė“ – mirusi. Jau eilė metų Šiaulių turguje nebėra tų pavyzdžių siuvinėjimui, atrodo, kad šis amatas tampa buvusiuoju. Vienok surinktoji medžiaga iš apleistų sodybų, buvusių kolekcijų, nedidelių rinkinių muziejuose, užrašai apie A. Žižienės gyvenimą ir darbus leidžia daryti ir kai kurias išvadas.

Siuvinėjimas pagal pavyzdžius buvo labai paplitęs XX a. 3-6 dešimtmečiais, mažesniu mastu jis egzistavo iki XX a. pabaigos. Kai kurie pavyzdžiai datuoti, pasitaiko datų nuo 1927 iki 1958 m. Siuvinėjimas – tam tikro amžiaus, išsilavinimo ir socialinės padėties mergaičių ir moterų užsiėmimas.

Uzoras, šablonas, kalkė, desinėlis yra būtina tarpinė siužetinio ir iš dalies ornamentinio siuvinėjimo priemonė, kuri laikytina liaudies taikomosios grafikos žanru.

Siuvinėjimo pavyzdžiai plito įvairiais keliais, dažnai iš kaimyninių tautų (vokiečių, rusų, latvių, lenkų, švedų), dalis jų yra bendraeuropinio, internacionalinio pobūdžio. Egzistavo pavyzdžių skleidėjai–profesionalai. Pavyzdžiai plito ir tarpusavyje skolinantis, persikopijuojant. Po daugkartinio tokio perkopijavimo labai nutolstama nuo pirminio pavyzdžio. Apie perpiešimus ir perspausdinimus byloja daugumos pavyzdžių labai sudėvėta būklė.

Buvo sudarinėjami rinkinėliai, jie dažnai turi eilės numerius ir savininkės pavardę ar inicialus (ne autoriaus, nors čia gali būti ir autorinių darbų, tarp jų ir pačios savininkės sukurtų pavyzdžių). Siuvinėjimui pavyzdžių rinkinys, matyt, taip pat buvo merginos garbės, prestižo reikalas.

Didžiausią pavyzdžių dalį sudaro gėlių tema – nuo natūralistinių iki stilizuotų. Čia yra ir tradicinių lietuvių liaudies meno motyvų, ir atkeliavusių iš kaimyninių tautų. Žanrinės, figūrinės temos paprastai pasiskolintos iš kaimynų, ypač nykštukų tema. Naudojamos vaikų literatūros iliustracijos, yra ir savos kūrybos nuo primityvaus iki profesionalaus piešinio. Yra ornamento ir šrifto pavyzdžių, įvairių informacinių-funcinių įrašų. Užrašai – savita folkloro sritis. Taigi siuvinėjimo pavyzdžiai yra ir liaudies dailės žanras, ir rašytinio folkloro nešėjas.

Iškyla meninė-estetinė pavyzdžių vertė, jų vieta tiek dekoratyvinės tekstilės raidoje, tiek interjero apipavidalinime, tiek bendroje liaudies kūrybos ir dailės panoramoje. Tai labai prieštaringas klausimas, nes šiuo kanalu plito abejotinos ir net neigiamos vertės pavyzdžiai. Tačiau čia yra ir įdomių liaudies kūrybos pasireiškimų.

Asta Žižienė – reto ir jau, atrodo, išnykusio amato atstovė, amato, kurį galime laikyti liaudies kūrybos reiškiniu. Šiuo metu siuvinėjimas kaip tautodailės žanras tebeegzistuoja, tačiau pavyzdžių platinimo funkcijas perėmė žurnalai, albumai, žinoma, pakito ir tematika, stilistika.

Ir tapyti kilimėliai, ir kalkės siuvinėjimui, susilaukę neigiamo „turgaus meno“, „kičo“ vertinimo, savo laiku nesudomino kraštotyrininkus, muziejininkus, todėl jų pavyzdžių kolekcijose arba visai nėra, arba labai mažai. Tai gana ženklus praradimas, nes ir, atrodytų, mažareikšmiai meno pasireiškimai turi sąsajų su bendraja kultūros raida. Štai kad ir Vasilijaus Kandinskio pasaulinei abstrakcionizmo dailės kryptčiai dingstį davė šiaurės Rusijos valstiečių krosnių tapyba.

Turgai slepia savyje dar nemažai neatskleistų dalykų tiek praeityje, tiek ir dabartiniu metu. Netgi tokių populiarių ir visuotinai pripažintų liaudies meno šakų kaip keramika ir juvelyrika praeities ir dabartinio tapsmo momentų tebeesama turguje.